

УДК 338:304

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-2-6>**Рачинська Г.В.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій
Національного університету «Львівська політехніка»***Гарасюк І.Р.***студентка
Національного університету «Львівська політехніка»***Rachynska Halyna***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at Department of Management
of Organizations
Lviv Polytechnic National University***Harasiuk Iryna***Student
Lviv Polytechnic National University*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БАНКІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

SOCIAL RESPONSIBILITY OF BANKS IN THE CONTEXT OF ENSURING THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано фінансові та соціальні інструменти впливу банків на соціально-економічний розвиток країни, а також виокремлено основні завдання і принципи соціальної відповідальності банків, спрямовані на взаємодію з регіональними та місцевими органами державного управління з метою формування і розвитку партнерських стосунків для забезпечення ефективності бізнес-процесів, пом'якшення монетарної політики НБУ за рахунок грошей, емітованих комерційними банками у вигляді дешевих кредитів. Проведено моніторинг основних напрямів соціальної відповідальності у банках України. Визначено перешкоди до активного розвитку соціальної відповідальності банків, а також представлено розширену структуру і зміст обов'язкового Звіту про управління для вітчизняних банків.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, корпоративна соціальна відповідальність банків, банк, соціальні проекти, Звіт про управління, соціальна сфера.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы финансовые и социальные инструменты влияния банков на социально-экономическое развитие страны, а также выделены основные задачи и принципы социальной ответственности банков, направленные на взаимодействие их с региональными и местными органами государственного управления с целью формирования и развития партнерских отношений для обеспечения эффективности бизнес-процессов, смягчения монетарной политики НБУ за счет денег, эмитированных коммерческими банками в виде дешевых кредитов. Проведен мониторинг основных направлений социальной ответственности в банках Украины. Определены препятствия на пути активного развития социальной ответственности банков, а также представлены расширенная структура и содержание обязательного Отчета об управлении для отечественных банков.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, корпоративная социальная ответственность банков, банк, социальные проекты, Отчет об управлении, социальная сфера.

ANNOTATION

Corporate social responsibility is the responsibility of an individual company for the impact of its decisions and actions on

society, the environment, through transparent and ethical behavior that promotes sustainable development, health and well-being of society, takes into account the expectations of stakeholders, complies with applicable law and international conduct. Taking into account that the main economic role of banks is to provide financial opportunities for business by increasing the monetization of the economy through cheap credit, promoting the production of high value-added goods, so that not to become a raw material appendage and a powerful supplier of labor to other countries it is important to analyse the social responsibility of banks in the context of ensuring the social and economic development of the state. The urgent task in the near future for Ukraine involves the formation of the concept of its development, focused on people, concentrating on financial investments in the basic infrastructure of cities in the field of education, medicine, ecology. One of the tools for this strategic task is the social responsibility of banks, based on their interaction with regional and local governments in order to form and develop partnerships to ensure the efficiency of business processes, soften the monetary policy of the National Bank of Ukraine (NBU) at the expense of money issued by commercial banks in the form of cheap loans. The article monitors the main areas of social responsibility in the banks of Ukraine, identifies obstacles to the active development of social responsibility of banks. The priority tasks set for Ukrainian banks to intensify their social responsibility are the formation and publication of a mandatory Management Report, also partnership of banks with influence groups, non-governmental organizations, as well as with local authorities, their systematic transition from project-based social responsibility to program-based activity in their initiatives, adaptation of international projects and strategies of banks to the Ukrainian market, introduction of innovative products and services in the operational activities of banks, which help to solve specific social problems and create new opportunities for people.

Key words: corporate social responsibility, corporate social responsibility of banks, bank, social projects, Management Report, social sphere.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогоднішні реалії соціально-економічного розвитку світових держав

свідчать, що коронавірус активізував незворотні процеси з демонтажу нинішньої глобальної політико-економічної системи. Нині епіцентр кризи можна спостерігати у соціальній сфері (безробіття, зниження доходів, відшаровування середнього класу), медичній галузі, економічній, біологічній і екологічній дестабілізації. Індикаторами кризи можна вважати падіння валового продукту на тлі ризику масових банкрутств. Для стабілізації соціальної ситуації в період криз часто уряди держав починають друкувати додаткові гроші, однак кожна хвиля емісії значною мірою попадає у розпорядження банків, збільшуючи активи найбагатших людей суспільства. Як правило, чим більше грошей емітується, тим сильнішою стає соціальна напруга. Директор-розпорядник Міжнародного валютного фонду Крісталіна Георгієва, виступаючи в Інституті світової економіки Петерсона, акцентувала увагу на тому, що за останні 20 років нерівності між країнами стало менше, проте розрив між громадянами всередині однієї країни став набагато помітнішим. «У Великобританії, наприклад, 10% найбільш забезпечених громадян мають стільки ж багатства, скільки 50% найбідніших. Ця ситуація спостерігається практично в кожній країні Організації економічного співробітництва і розвитку, де розрив між найбагатшими і найбіднішими верствами досяг або близький до рекордного», – зазначила посадовець. Вона також заявила, що кліматичні проблеми і торговий протекціонізм означають ще більшу фінансову волатильність і соціальну нестабільність у майбутньому [1]. Емісія в Україні, як доводить досвід, починаючи з 1990-х років завжди використовувалася на безпосередню підтримку банків або олігархів і ніколи не використовувалася для інвестицій у соціальну сферу, «зелену» інфраструктуру міст (якість води, повітря, екосистеми, рекультивацію ґрунтів), науку, освіту чи медицину. Саме тому соціальна відповідальність банків у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку країни набуває особливого значення. Актуальне завдання в найближчій перспективі для України – перебудувати концепцію свого розвитку на людиноцентризм, змістити акценти інвестицій у базову інфраструктуру міст, у площину освіти, медицини, екології. Ураховуючи, що основна економічна роль банківського сектору, зокрема НБУ, полягає у допомозі уряду усунути наслідки пандемії шляхом росту монетизації економіки через приплив грошей у вигляді дешевих кредитів, сприяння випуску товарів із високим рівнем доданої вартості, щоб не стати сировинним додатком і потужним постачальником трудових ресурсів для Туреччини, Польщі й інших держав, на нашу думку, соціальна відповідальність банків має розглядатися у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної пробле-

ми і на які спираються автори. В останні роки вчені активізували свої дослідження у царині корпоративного управління загалом і соціальної відповідальності зокрема, щоб максимально наблизити методи управління підприємствами й організаціями до європейських стандартів і концепції сталого розвитку, проголошеної ООН. У статті «Інструменти активізування соціальної відповідальності підприємств у концепції ділової досконалості бізнесу» [2, с. 45] авторами досліджено мотивацію до ділової досконалості підприємств у контексті загальнолюдських проблем вдосконалення і поліпшення якості прийняття корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) в Україні для сталого розвитку бізнесу. У праці О.М. Діденко [3, с. 15] виокремлено напрями впливу корпоративної соціальної відповідальності на банківський бізнес, а також ефекти, які виникають унаслідок здійснення соціальних ініціатив банком. У дослідженнях О.О. Примостки, А.О. Захарчук проаналізовано основні напрями КСВ у банках України і зазначено, що рівень її розвитку та практичного використання банками є на досить низькому рівні [4]. У статті Ю. Грушевської зазначається, що «для залучення уваги споживачів до пропонуванних банківських продуктів неабияку вагу має репутація банку. Тому концепція соціально відповідального бізнесу як інструмент PR активно використовується банками» [5, с. 4]. Варто зазначити, що в аналізованих працях наводиться багато прикладів упровадження КСВ у практику сучасного управління вітчизняним бізнесом, однак такі проекти найчастіше відбуваються у формі окремих акцій підтримки в галузях освіти, спорту, культури благодійної діяльності і спонсорства, допомоги місцевим територіальним громадам тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення інструментів впливу банків на соціально-економічний розвиток країни, а також обґрунтування завдання і принципів їх соціальної відповідальності на макrorівні і мікрорівні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. «Забезпечення в Україні сталого економічного зростання, інтеграційні процеси приєднання до ЄС, Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) потребують запровадження сучасних механізмів взаємодії держави і бізнесу, а також бізнесу і суспільства, які дадуть змогу посилити взаємну відповідальність усіх учасників суспільного життя, створити умови для подальшого соціально-економічного розвитку держави та суспільства», – зазначається у Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 р. [6].

Одним зі способів взаємодії бізнесу і суспільства, спрямованим на розвиток економіки країни після тривалих карантинних обмежень, є

мікроекономічна політика держави, особливо фінансова і соціальна політика суб'єктів бізнесу. «Серед інноваційних інструментів центральних банків розвинутих країн можна назвати від'ємні відсоткові ставки (федеральна резервна система запускає купівлю не лише казначейських і іпотечних позикових інструментів, а й позикових зобов'язань корпоративного сектору), виконання широкої функції кредитора останньої надії як для банківського, так і для корпоративного сектору в широкому застосуванні, розширення програми скуповування активів на небанківській сектор.

НБУ рефінансував комерційні банки для купівлі ОВДП (облігації внутрішньої державної позики) на суму 50 млрд грн, окрім цього, для цих цілей була залучена додаткова ліквідність банків на 130 млрд грн, яку зняли з кредитного ринку. І все це ціною нового збільшення ставок по ОВДП до 11%, що майже в два рази перевищує облікову ставку НБУ в 6%. Ціна подібної переоплати становила 5% від росту банківського портфеля ОВДП, або майже 9 млрд грн на рік. Таким чином, рятування економіки України в НБУ передали на аутсорс приватному сектору, який вклав у державні цінні папери більше 210 млрд грн у минулому році під високу відсоткову ставку, малий термін обігу облігацій, тобто навіть на програмі виходу з кризи в Україні умудрилися заробити «свої 5%» [7, с. 12–14].

Тому дуже важливо активізувати соціальну відповідальність вітчизняного банківського сектору для зростання економічного добробуту населення. Відповідно до ISO 26000, соціальна відповідальність – це відповідальність підприємства за вплив його рішень та дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорості та етичної поведінки, яка:

- сприяє сталому розвитку, а також здоров'ю та добробуту суспільства;
- ураховує очікування зацікавлених сторін;
- відповідає чинному законодавству та міжнародним нормам поведінки.

У соціальній відповідальності банків доцільно виокремлювати зовнішній та внутрішній напрями відповідальності.

Під зовнішнім напрямом розуміємо соціальну співпрацю з територіальними громадами, владою, благодійність та спонсорство, відповідальність перед споживачами банківських послуг, участь у кризових ситуаціях, участь в екологічних проектах, різноманітні соціальні програми та забезпечення відповідності положень Конституції та законів України щодо дотримання прав людини.

До внутрішньої відповідальності належать діяльність банку стосовно власних працівників, тобто розвиток персоналу, освітні проекти, медичне страхування, стабільність заробітної плати, безпека праці тощо.

Моніторинг основних напрямів соціальної відповідальності у банках України наведено в табл. 1.

Загалом якщо характеризувати політику соціальної відповідальності банків, то варто зазначити, що кожен із проаналізованих банків основні акценти виставляє на благодійні проекти або сприяє організації окремих заходів спонсорського характеру. Наприклад, «Приват-Банк» має власний благодійний фонд «Допомагати просто». Цей фонд протягом тривалого часу допомагає багатьом дитячим будинкам та школам-інтернатам, а також онкохворим дітям і постраждалим від стихійних лих або терактів. Також банк заохочує кожного до участі у благодійних внесках, які можна зробити через «Приват24» та касу «ПриватБанку» і безпосередньо у банкоматах.

Щодо АТ «Райффайзен Банк Аваль», то він отримав нагороду за свою благодійну корпоративну та меценатську діяльність – «Знак соціальної відповідальності» з проекту Social Responsibility Mark (SRM). Насамперед підприємство допомагає дітям-сиротам, хворим дітям, а також підтримує різноманітні благодійні проекти, які можуть стосуватися допомоги військовим та їхнім родинам, та підтримує культурно-мистецькі проекти та ті, що стосуються освіти.

Соціальна відповідальність АТ «Ощадбанк» виявляється у тому, що він також бере участь у різноманітних благодійних проектах, співпрацює з благодійним фондом «Таблеточки». Діяльність фонду передбачає допомогу дітям з онкологічними захворюваннями, яка може бути як матеріальною (медикаментами), так і моральною (психологічною), тощо. Окрім того, в «Ощадбанку» є встановлений корпоративний День донора, де заохочують кожного працівника до здачі крові на добровільній основі. Також підприємство підтримує інвалідів, як дорослих, так і дітей, та намагається забезпечити їм рівний доступ до банківських послуг, відкриваючи при цьому інклюзивні відділення, а також фінансово підтримує дітей, які були позбавлені батьківського піклування. Банк інвестує в майбутнє завдяки різним проектам та програмам, які сприяють розвитку освіти та підвищенню фінансової грамотності підлітків.

Стійкий розвиток – тренд останнього десятиріччя. Для забезпечення виконання стійких стратегічних цілей банків необхідно враховувати чинники [8, с. 121–122]:

1) екологічні – екологізація офісів, ощадне використання ресурсів (сюди входить зменшення витрат електроенергії, паперу, води, розхідних матеріалів для офісної техніки), перехід на системи відновлювальної енергетики для освітлювання офісів;

2) соціальні – турбота про персонал, захист прав працівників, легальне працевлаштування та оплата праці, запровадження програм навчання та розвитку кадрів, формування можливостей для кар'єрного росту в компанії, підтримка соціальних програм, захист прав споживачів послуг та клієнтів, їх фінансової стабільності;

Таблиця 1

Соціальна корпоративна відповідальність в банках України

Напрями соціальної роботи банків України	ПриватБанк	Ощадбанк	Райффайзейн Банк Аваль	ПУМБ	Альфа-Банк
Урахування корпоративної соціальної відповідальності в стратегії розвитку		+	+	+	
Інтернет-сторінка чи документ у відкритому доступі про корпоративну соціальну відповідальність	+	+	+	+	+
Соціальний пакет	+		+	+	+
Покращені умови праці	+	+	+	+	+
Прийняття та дотримання кодексів корпоративної етики, бізнес-етики, поведінки	+	+	+	+	+
Навчання та розвиток персоналу	+	+	+	+	+
Створення робочих місць для людей з інвалідністю та особливими потребами	+	+		+	
Зелений банк	+	+		+	
Благодійність чи спонсорство	+	+	+	+	+
Фінансова грамотність	+	+	+	+	+
Освітні проекти та їх розповсюдження в Україні	+	+	+		+
Програми для малого і середнього бізнесу	+	+	+	+	+
Реалізація державних соціальних програм		+			
Упровадження соціальних програм	+	+	+	+	+
Консультації з юридичних питань	+				
Екологічна технологія інкасації	+		+		
Страховання співробітників/майна	+	+	+	+	
Управління конфліктами інтересів		+	+		
Антикорупційна діяльність	+	+	+	+	+
Аналіз скарг та звернень	+	+		+	+

Джерело: складено авторами на основі [4]

3) управлінські – ефективність менеджменту, репутація банку, відсутність корупції та фінансових махінацій, внутрішня та зовнішня клієнтоорієнтованість.

Вагомим інструментом, за допомогою якого можна оцінювати рівень соціальної відповідальності конкретного банку і його вплив на соціально-економічний розвиток країни, має стати обов'язковий Звіт про управління. Підготовка такого Звіту сприятиме банкам у регламентованому встановленню цілей на конкретно означений період, оцінюванню результатів роботи з урахуванням планових показників, а також управлінню змінами, спрямованими на забезпечення ефективної діяльності, розкриттю інформації про вплив банку (як позитивний, так і негативний) на навколишнє середовище, суспільство та економіку.

НБУ в Інструкції № 373 про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженій Постановою НБУ в редакції від 01.01.2019, чітко зобов'язав банки подавати до Національного банку України та оприлюднити на власній вебсторінці разом із річною фінансовою звітністю Звіт про управління не пізніше 30 квітня, наступного за звітним роком.

Структура і зміст Звіту про управління має містити обов'язкові розділи [9]:

1) характер бізнесу (опис зовнішнього середовища, в якому здійснює діяльність банк, інформація щодо керівників та посадових осіб, наявність структурних підрозділів, інформація про придбання акцій, короткий опис діючої бізнес-моделі, основні продукти та послуги, отримані винагороди за звітний період);

2) цілі керівництва та стратегії досягнення цих цілей (інформація щодо пріоритетів дій для досягнення результатів, критерії вимірювання успіху та оцінювання досягнень, суттєві зміни у цілях та досягненнях за звітний період, висвітлення діяльності у сфері досліджень і розробок);

3) ресурси, ризики та відносини:

– ключові фінансові та нефінансові ресурси, їх використання для досягнення цілей (структура капіталу, фінансові механізми, ліквідність, грошові потоки, а також людські ресурси, інтелектуальний капітал, технологічні ресурси);

– систему управління ризиками, стратегію та політику управління ризиками, суттєві види ризиків, їх зміни та плани їх пом'якшення. Опис суттєвих видів ризиків має охоплювати як негативні наслідки, так і потенційні можливості;

– відносини з акціонерами та пов'язаними особами, вплив цих відносин на результат діяльності та здійснення управління ними;

4) результати діяльності та перспективи подальшого розвитку (фінансові та нефінансові показники, що дають можливість зрозуміти основні тенденції та чинники, що впливають на бізнес, результати діяльності банку, їх зв'язок із цілями керівництва та стратегіями для досягнення цих цілей, аналіз значних змін у фінансовому стані, ліквідності та результатах діяльності, причини змін показників протягом звітного періоду, намір реалізації стратегії банку в довгостроковій перспективі);

5) ключові показники діяльності (показники ефективності, які використовує керівництво для оцінки результатів діяльності банку відповідно до встановлених цілей, аналіз значних змін у фінансовому стані, ліквідності та результатах діяльності порівняно із цільовими показниками, їх зміни протягом звітного періоду).

Узагальненими перепонами до активного розвитку соціальної відповідальності банків можна вважати:

- недотримання норм права, у результаті чого погіршуються імідж та статус банку ;
- недовіра суспільства до банку або ж низький рівень співпраці даного підприємства з місцевою владою;
- неприсутність або невміння встановити ефективні стимули і запровадити заходи щодо збільшення соціальної відповідальності;
- ігнорування правил етикету та поведінкових норм;
- недотримання соціальних та правових норм;
- відсутність дієвих стимулів із підтримки мотивації персоналу;
- поєднання інтересів бізнесу з інтересами влади;
- стан економіки країни;
- нестабільність політичної ситуації в країні.

Основними принципами, на основі яких формується соціальна відповідальність банків на макrorівні і мікрорівні, мають бути такі:

- 1) відкритості та прозорості;
- 2) чесності і порядності, тобто дотримання вимог та стандартів корпоративної етики та правил поведінки;
- 3) відповідальності перед стейкхолдерами;
- 4) достовірності поданої інформації;
- 5) довіри та партнерства;
- 6) професіоналізму;
- 7) обґрунтованого прийняття рішення щодо економічних, соціальних та екологічних проектів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дотримання основних принципів соціальної відповідальності банківського сектору спрямоване на забезпечення належного соціально-економічного розвитку територій, регіонів та країни загалом. Тому регіональним та місцевим органам державного управління особливо важливо розвивати партнерські стосунки з банками для забезпечення ними ефективності бізнес-про-

цесів, пом'якшення монетарної політики НБУ за рахунок грошей, емітованих комерційними банками у вигляді дешевих кредитів. Соціальна відповідальність банків у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку країни передбачає неухильне виконання ними основних завдань:

- формування й оприлюднення обов'язкового Звіту про управління на основі Інструкції НБУ № 373;
- партнерство банків із групами впливу, неурядовими організаціями, а також з органами місцевої влади;
- запровадження в операційну діяльність банків інноваційних продуктів і послуг, які допомагають вирішувати конкретні соціальні проблеми та створювати нові можливості для людей;
- адаптація міжнародних проектів та стратегій банків до українського ринку;
- системний перехід вітчизняних банків від проектної соціальної відповідальності до програмної діяльності у своїх ініціативах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Світовій економіці загрожує нова Велика депресія – голова МВФ. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/20/656032/> (дата звернення: 20.01.2020).
2. Рачинська Г.В., Копець Г.Р. Інструменти активізування соціальної відповідальності підприємств в концепції ділової досконалості бізнесу. *European Journal of Economics and Management*. 2019. № 2. С. 45–55. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2019/eujem_2019_5_2/eujem_2019_5_2.pdf.
3. Діденко О.М. Корпоративна соціальна відповідальність як невід'ємна складова функціонування сучасного банку. *Вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1. С. 14–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUAB_S_2014_1_6.
4. Примостка О.О., Захарчук А.О. Корпоративна соціальна відповідальність банків. *Ефективна економіка*. 2016. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5063>.
5. Грушевська Ю. Корпоративна соціальна відповідальність: управління зовнішніми комунікаціями організації. *Теле- та радіожурналістика*. 2015. № 14. С. 4. URL: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/fokstrot_nefin_zvit.pdf.
6. Концепція Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні. URL: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201108_koncepciya_nacionalnoyi_strategiyi_svb.pdf.
7. Кому нужна такая независимость. Почему НБУ не помогает правительству спасать экономику. *Власть денег*. 2021. № 3. С. 12–14.
8. Польова І.М. Соціальна відповідальність банківських установ. *Фінансово-економічний розвиток України в умовах євроінтеграції*. 2015. № 4. С. 121–122. URL: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/News/Nauka/2015/Docs/LCA_Zbirnyk_25-03-2015.pdf#page=121.
9. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Правління Національного банку України № 373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11#Text> (дата звернення: 24.10.2020).

REFERENCES:

1. Economic truth. Svitovii ekonomitsi zahrozhuie nova Velyka depresiia – holova MVF [The world economy is threatened by a new Great Depression – the head of the IMF]. *Economic truth*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/20/656032/> (accessed 20 January 2020).
2. Rachynska G.V., Kopets G.R. (2019) Instrumenty aktyvizuvannia sotsialnoi vidpovidalnosti pidpriemstv v kontseptsii dilovoi dokonalosti biznesu [Tools for enhancing social responsibility of enterprises in the concept of business excellence]. *European Journal of Economics and Management* [European Journal of Economics and Management], no. 2, pp. 45–55. Available at: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2019/eujem_2019_5_2/eujem_2019_5_2.pdf.
3. Didenko O.M. (2014) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist yak nevidiemna skladova funktsionuvannia suchasnoho banku [Corporate social responsibility as an integral part of the functioning of a modern bank]. *Visnyk Ukrainської akademii bankivskoi spravy* [Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking], no. 1, pp. 14–18. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUABS_2014_1_6.
4. Primostka O.O., Zakharchuk A.O. (2016) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist bankiv [Corporate social responsibility of banks]. *Efektivna ekonomika* [Effective Economy], no. 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5063>.
5. Hrushevskaya Y. (2015) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist: upravlinnia zovnishnimy komunikatsiamy orhanizatsii [Corporate social responsibility: management of external communications of the organization]. *Tele- ta radiozhurnalistyka* [TV and radio journalism], no. 14, pp. 4. Available at: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/fokstrot_nefin_zvit.pdf.
6. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok skladannia ta opryliudnennia finansovoi zvitnosti bankiv Ukrainy [The concept of the National Strategy of Corporate Social Responsibility in Ukraine]. Available at: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201108_koncepciya_nacionalnoyi_strategiyi_svb.pdf.
7. Komy nuzhna takaya nezavisimost. Pochemy NBU ne pomohaet pravitelstvu spasat ekonomiky.Vlast deneh [Who needs such independence. Why the NBU does not help the government to save the economy. The power of money]. 2021. No. 3, pp. 12–14.
8. Polova I.M. (2015) Sotsialna vidpovidalnist bankivskykh ustanov [Social responsibility of banking institutions]. *Finansovo – ekonomichni rozvytok Ukrainy v umovakh Yevrointehratsii* [Financial and economic development of Ukraine in the conditions of European integration], no 4, pp. 121–122. Available at: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/News/Nauka/2015/Docs/LCA_Zbirnyk_25-03-2015.pdf#page=121.
9. Board of the National Bank of Ukraine. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok skladannia ta opryliudnennia finansovoi zvitnosti bankiv Ukrainy [On approval of the Instruction on the procedure for preparation and publication of financial statements of banks of Ukraine]. *Resolution*, no. 373. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11#Text> (accessed 24 October 2020).